

УДК 349.6

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОВЕРХНЕВИХ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Муравська М.Л., молодший науковий співробітник
відділу проблем аграрного та земельного права
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України

У статті порівнюються правові класифікації поверхневих водних об'єктів України та ЄС. В результаті дослідження запропоновано шляхи систематизації класифікації поверхневих водних об'єктів, закріпленої в законодавстві України.

Ключові слова: водний об'єкт, поверхневий, класифікація, порівняння, цільове використання, природний, штучний, істотно змінений.

В статье сравниваются правовые классификации поверхностных водных объектов Украины и ЕС. В результате исследования предложены пути систематизации классификации поверхностных водных объектов, закрепленной в законодательстве Украины.

Ключевые слова: водный объект, поверхностный, классификация, сравнение, целевое использование, природный, искусственный, существенно измененный.

Muravska M.L. THE CLASSIFICATION OF SURFACE WATER BODIES ACCORDING TO THE LEGISLATION OF UKRAINE AND EU

There were compared the classifications of surface water bodies fixed in the legislation of Ukraine and EU. As a result the ways to improve legal Ukrainian classification of surface water bodies were proposed.

Key words: water body, surface, classification, comparison, natural, artificial, heavily modified.

Систематизована класифікація правових явищ допомагає регулювати різні правові відносини ефективно. На думку вченого-біолога Я.П. Дідуха, значення класифікації є багатограним і полягає в тому, що вона за правилами логіки та законами понять шукає форму оцінки та вирішує питання співвідношення між об'єктами, дає спосіб виміру цих відношень, слугує методом отримання нових знань про об'єкт, його властивості, структуру, зв'язки, удосконалює та впорядковує мову певної науки, виконує різноманітні функції моделювання і прогнозування [1, с. 4].

С.А. Краснова, аналізуючи класифікацію цивільно-правових способів захисту, підкреслює, що класифікація правових явищ дозволяє «розкласти» систему цивільно-правових способів захисту на частини (підсистеми) та більш глибоко дослідити взаємозв'язки як між елементами виділеної частини, так і між всіма підсистемами. Водночас досягнення наукових, навчальних та практичних цілей залежить від того, який критерій буде покладений в основу класифікації та які групи елементів виділені за цим критерієм [2, с. 170].

У зв'язку із зазначеним виникає інтерес щодо аналізу закріпленої в чинному законодавстві України класифікації поверхневих водних об'єктів на предмет виконання нею функції систематизації за спільними критеріями поверхневих водних об'єктів як об'єктів правових відносин.

Основним правовим актом, в якому перелічені види водних об'єктів України, є Водний кодекс України [3] (далі – ВК України). Зокрема, у ст. 3 ВК України виділено такі види поверхневих водних об'єктів: природні водойми (озера), водотоки (річки, струмки), штучні водойми (водосховища, ставки) і канали, інші водні об'єкти. Відповідно, всі поверхневі водні об'єкти поділяються на природні та штучні, на що вказує положення ст. 3 ВК України. Підвидами природних та штучних водних об'єктів є водойми і водотоки.

В юридичній літературі були спроби обґрунтувати критерій поділу поверхневих водних об'єктів на водойми та водотоки. Зокрема, В.І. Гордєєв зауважує, що таким критерієм є рух водних мас у водних об'єктах [4, с. 59]. Для обґрунтування цієї думки автор посилається на статтю російського науковця П. Павлова, в якій зазначено, що згідно зі змінами, внесеними до Водного кодексу Російської Федерації від 1995 р. [5] правова класифікація вод стала базуватись не лише на ознаці розташування їх на поверхні суші або в надрах, але і за характером руху водних мас [4, с. 59; 6, с. 35]. На наш погляд, така думка заслуговує на увагу. Водночас вважаємо, що класифікаційна ознака, така як рух у водних об'єктах водних мас не повністю розкриває зміст відмінностей між водоймами та водотоками. Це пов'язано зі змістом понять «водойма» і «водотік». Зокрема, водойма відпо-

відно до ст. 1 ВК України – безстічний або зі сповільненим стоком водний об'єкт. Поняття «водотік» у ВК України не розкрито. Але згідно з п. 4.20 ДСТУ 3517-97 водотік – це водний об'єкт, для якого характерним є переміщення води у напрямку нахилу по глибині в земній поверхні [7, с. 7]. Отже, внаслідок аналізу понять «водойма» і «водотік» ми дійшли висновку, що більш повно поділ поверхневих водних об'єктів на водойми і водотоки відобразатиме класифікаційна ознака, така як напрямок та інтенсивність руху водних мас.

Поряд із класифікацією поверхневих водних об'єктів за ознакою напрямку та інтенсивності руху водних мас ВК України містить іншу класифікацію, що ґрунтується на ознаці цільового використання водних об'єктів. Однак внаслідок того, що жодна стаття ВК України не містить норму, яка б закріплювала класифікаційну ознаку, цільове використання водних об'єктів, наявність нормативно визначеного поділу водних об'єктів за такою ознакою стає зрозумілою лише внаслідок аналізу декількох норм ВК України. Наприклад, у ст. 1 ВК України подано такі поняття: водосховище комплексного призначення, рибогосподарський водний об'єкт, технологічна водойма, які, на наш погляд, є підвидами водних об'єктів, перелік яких закріплено у ст. 3 ВК України. Тобто водосховище комплексного призначення, рибогосподарський водний об'єкт, технологічна водойма є штучними водоймами, які класифікуються за ознакою цільового використання.

На нашу думку, доцільність класифікації водних об'єктів за цільовим використанням сумнівів не викликає. Адже водні об'єкти можуть використовуватись для різних потреб, а саме: для потреб рекреації (різні водні об'єкти), для рибогосподарських потреб (рибогосподарський водний об'єкт), для спеціального технологічного призначення (технологічна водойма), для комплексного використання (водосховище комплексного призначення) тощо. Крім того, вид цільового використання водного об'єкта стає підґрунтям для визначення особливих правових умов користування водними об'єктами. Наприклад, особливі правові умови користування рибогосподарськими водними об'єктами регулює Закон України «Про аквакультуру» [8].

Тож для систематизації класифікації водних об'єктів за класифікаційною ознакою цільове використання водних об'єктів ми пропонуємо в ст. 3 ВК України закріпити норму такого змісту: «Водні об'єкти можуть класифікуватись за їх цільовим використанням. Цільове використання водних об'єктів має узгоджуватись з цільовим призначенням земельної ділянки».

Водночас ВК України – це законодавчий акт, норми якого є підґрунтям для розробки та прийняття інших нормативних актів водного права. Тому в нормативно-правових актах, які приймаються на виконання ВК України, має міститись класифікація водних об'єктів, узгоджена з класифікацією водних об'єктів, закріпленою в ст. 3 ВК України. Проте, на жаль, сьогодні такої вимоги не завжди дотримуються.

Наприклад, відповідно до додатку 4 до Порядку ведення Державного земельного кадастру [9] до переліку водних угідь входять штучні водотоки (канали, колектори, канали), ставки, штучні водосховища, прибережні замкнуті водойми, лимани, озера, природні водотоки, річки та струмки. Цілком очевидно, що така класифікація відрізняється від класифікації, наведеної у ст. 3 ВК України. По-перше, серед підвидів штучних водотоків відповідно до додатку 4 до Порядку ведення Державного земельного кадастру зазначаються, крім каналів, передбачених у ст. 3 ВК України, ще й колектори та канали. По-друге, у класифікації, закріпленій в додатку 4 до Порядку ведення Державного земельного кадастру, не виділено водойми як окремий вид водних об'єктів. По-третє, у ст. 3 ВК України не закріплено певні види водних об'єктів, такі як прибережні замкнуті водойми і лимани. По-четверте, на відміну від ст. 3 ВК України, в додатку 4 до Порядку ведення Державного земельного кадастру зазначено, що річки та струмки є природними водотоками. Відповідають ст. 3 ВК України лише підвиди водойм: ставки та штучні водосховища, а також такі види природних водних об'єктів: озера, річки та струмки.

Отже, на наш погляд, існує потреба у вдосконаленні чинного законодавства України в частині формування єдиної систематизованої класифікації поверхневих водних об'єктів. Систематизація класифікації поверхневих водних об'єктів може бути проведена у двох основних напрямках. По-перше, класифікацію поверхневих водних об'єктів, закріплену в нормативно-правових актах, прийнятих на виконання ВК України, необхідно привести відповідно до ст. 3 ВК України. По-друге, на нашу думку, є потреба у вдосконаленні класифікації водних об'єктів, закріпленої в ст. 3 ВК України. Причини пояснимо нижче.

З прийняттям 16 вересня 2014 р. Закону України № 1678-VII «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [10] (далі – Угода про асоціацію) виникла потреба в узгодженні законодавства

України, зокрема водного, та актив *acquis communautaire*. Адже однією з цілей співробітництва України та ЄС відповідно до п. «b» ст. 365 Угоди про асоціацію є розвиток галузевих стратегій, зокрема у сфері управління водними ресурсами. Тому приведення правової класифікації поверхневих водних об'єктів України за зразком класифікації, визначеної законодавством ЄС, сприятиме виконанню Угоди про асоціацію.

Політика управління водними ресурсами на території ЄС визначена Директивою 2000/60/ЄС [11] (далі – ВРД ЄС), яка була прийнята в 2000 р. ВРД ЄС є орієнтиром для розробки національного водного законодавства країн-членів ЄС. Класифікація поверхневих водних об'єктів визначена в додатку II до ВРД ЄС. Зокрема, згідно з пунктом (i) додатку II ВРД ЄС виділяють такі види поверхневих водних об'єктів: річки, озера, перехідні води, прибережні води. Ці водні об'єкти є природними. Штучні водні об'єкти (*artificial water body*) та істотно змінені водні об'єкти (*heavily modified water body*) виділені в окрему категорію поверхневих водних об'єктів. Згідно з п. 8 ст. 2 ВРД ЄС штучний водний об'єкт – це поверхневий водний об'єкт, створений діяльністю людини. Істотно змінений водний об'єкт – це поверхневий водний об'єкт, який в результаті фізичних змін, спричинених діяльністю людини, сильно змінив свій характер і через це не може досягти доброго екологічного стану, що визначено державою-членом ЄС згідно з Додатком II (п. 9 ст. 2 ВРД ЄС).

Згідно зі змістом понять «штучний водний об'єкт» та «істотно змінений водний об'єкт» характерною особливістю штучних водних об'єктів та істотно змінених водних об'єктів є вплив людини на довкілля у процесі їх створення та використання. Відповідно, інтенсивність впливу людини на довкілля у процесі створення та використання водних об'єктів є основним критерієм для виділення трьох видів водних об'єктів, таких як природні, штучні та істотно змінені.

Водночас згідно з п. (v) частини 1.1 Додатку II ВРД ЄС, підвиди штучних та істотно змінених поверхневих водних об'єктів визначаються за аналогією з класифікацією підвидів природних водних об'єктів. Такими підвидами природних водних об'єктів є річки (водотоки) та озера (водойми).

Якщо правова категорія «штучний водний об'єкт» та види штучних водних об'єктів, такі як водойма і водотік – не є новими для законодавства України і відображені у ст. 3 ВК України, то правова категорія «істотно змінений водний об'єкт» в законодавстві України не закріплена. А тому дослідження критеріїв виділення істотно змінених вод-

них об'єктів в окремий вид водних об'єктів, а також порядок визначення їх меж і правового режиму є актуальним завданням правової науки.

Отже, згідно з поняттям «істотно змінений водний об'єкт», закріпленим в п. 9 ст. 2 ВРД ЄС і наведеним вище, істотно зміненим водний об'єкт стає в результаті такого ступеня впливу людиною на природний водний об'єкт, внаслідок чого цей водний об'єкт не може досягти доброго екологічного стану. Тому очевидним критерієм для виділення істотно зміненого водного об'єкта як одного з видів поверхневих водних об'єктів є критерій неможливості досягнення доброго екологічного стану природного водного об'єкта в результаті діяльності людини.

Водночас причин для зарахування поверхневого природного водного об'єкта до істотно змінених водних об'єктів за критерієм неможливості досягнення доброго екологічного стану такого водного об'єкта може бути декілька. Зокрема, у проекті принципів ідентифікації водних об'єктів басейну Бугу, який розроблявся в рамках розбудови польсько-білорусько-української водної політики в басейні Бугу з посиланням на ВРД ЄС, виділяються такі головні види діяльності, які впливають на екологічний стан водного об'єкта і стають причиною для його зарахування до істотно змінених водних об'єктів: судноплавство, рекреація, питне водопостачання, вироблення енергії, обводнення, регулювання води, протиповеневий захист, меліорація ґрунтів. Крім того, підкреслюється, що на практиці визначення істотно змінених водних об'єктів виконується шляхом виявлення значних змін, спричинених заборами води (гідрологічні зміни), регулюванням стоку (гідроморфологічні зміни, пов'язані з наявністю гідротехнічних споруд та споруд протиповеневого захисту, забудовою заплави річок), а також урбанізацією території (збудова заплави річки і прибережної смуги) [12, с. 6–7].

Існує ще одна причина, яка, на наш погляд, вказує на доцільність закріпити в законодавстві України істотно змінений водний об'єкт як окремий об'єкт правових відносин. Зокрема, в рамках проекту принципів ідентифікації водних об'єктів басейну Бугу зазначається, що в результаті створення на головній річці штучного водозбірника (водосховища) він ділить річку на окремі водні об'єкти. Разом з цим такі новостворені водні об'єкти залишаються частиною одного природного водного об'єкта [12, с. 6–7]. Тобто внаслідок створення в руслі річки штучних водних об'єктів, зокрема водосховищ, що стають самостійними об'єкта-

ми правових відносин. Проте користування ними має здійснюватись з урахуванням вимог до охорони та користування річкою, в руслі якої водосховища були створені. Отже, річка, в руслі якої створено водосховища, стає складним об'єктом правових відносин, а тому може розглядатись як істотно змінений водний об'єкт.

Істотно зміненим водний об'єкт може вважатись внаслідок двох причин: 1) неможливості досягнення доброго екологічного стану природного поверхневого водного об'єкта в результаті діяльності людини; 2) фізичних змін природного поверхневого водного об'єкта, спричинених діяльністю людини, які призвели до створення складного об'єкта правових відносин (річка та водосховища, створені на річці). Істотно змінений водний об'єкт як окремий вид поверхневих водних об'єктів, доцільно закріпити у ст. 3 ВК України. Це сприятиме правовому забезпеченню особливих підходів до охорони та користування істотно зміненим водним об'єктом з метою покращення його стану та зниження негативного впливу на довкілля.

Отже, при вдосконаленні водного законодавства України в частині визначення класифікації водних об'єктів, пропонуємо внести такі зміни до ст. 3 ВК України:

– на підставі класифікаційної ознаки інтенсивності впливу людини на довкілля пропонуємо виділити 3 види поверхневих водних об'єктів: природні, істотно змінені та штучні;

– за напрямком та інтенсивністю руху водних мас кожен вид поверхневих водних об'єктів слід поділяти на водойми та водотоки;

– істотно зміненим водний об'єкт може вважатись внаслідок: 1) неможливості досягнення доброго екологічного стану природного поверхневого водного об'єкта в результаті діяльності людини; 2) фізичних змін природного поверхневого водного об'єкта, спричинених діяльністю людини, які призвели до створення складного об'єкта правових відносин (річка та водосховища, створені на річці);

– додати до ст. 3 окрему норму, яка закріплює класифікацію поверхневих водних об'єктів за класифікаційною ознакою «цільове використання водних об'єктів», такого змісту: «Водні об'єкти можуть класифікуватись за їх цільовим використанням.

Цільове використання водних об'єктів має узгоджуватись з цільовим призначенням земельної ділянки».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дідух Я.П. Теоретичні підходи до створення класифікації екосистем / Я.П. Дідух // Український фітоценологічний збірник. Сер. С. – 2005. – Вип. 1(23). – С. 4–14.
2. Краснова С.А. Теоретические основы классификации гражданско-правовых способов защиты [Электронный ресурс] / С.А. Краснова // Российский юридический журнал. – 2011. – № 2. – С. 170–176. – Режим доступа : <http://www.center-bereg.ru/b5878.html>.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/92–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – С. 189.
4. Гордеев В.И. Правовая классификация водных объектов / В.И. Гордеев // Проблемы законности : республиканский межведомственный науч. сб. – X. : Национальна юридична академія ім. Я. Мудрого. – 2007. – С. 58–65.
5. Водный кодекс Российской Федерации от 16.11.1995 р. № 167-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.lexim.ru/main_documents/489/.
6. Павлов П. Водное законодательство: настоящее и будущее / Павлов П. // Российская юстиция. – 1996. – № 6. – С. 35–37.
7. ДСТУ 3517-97. Гідрологія суші. Терміни та визначення основних понять. Видання офіційне. – К. : Держстандарт України, 1997. – С. 7.
8. Про аквакультуру : Закон України від 18.09.2012 р. № 5293-VI // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 199.
9. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру : постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 р. № 1051 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 89. – С. 183.
10. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII // Голос України. – 2014. – № 177.
11. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. [pdf] Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:327:0001:0001:EN:PDF>.
12. Проект NEB/PL/LUB/2.1/06/66. Розбудова польсько-білорусько-української водної політики в басейні Бугу. Компонент В. Виконавчо-технічні документи під компонент В. Директиви щодо впровадження Водної Рамкової Директиви. Проект принципів ідентифікації водних об'єктів басейну Бугу, 2008. – 14 с.